

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Chronicling novelty: nieuws! Lokale kronieken, 1500-1850

Dekker, T.M.A.M.; Lassche, A.W.; Lenarduzzi, C.; Verhoeven, G.

Citation

Dekker, T. M. A. M., & Lassche, A. W. (2020). Chronicling novelty: nieuws! Lokale kronieken, 1500-1850. In C. Lenarduzzi & G. Verhoeven (Eds.), *De Zeventiende Eeuw. Cultuur in de Nederlanden in Interdisciplinair Perspectief* (Vol. Jaarboek 2020, pp. 147-150). Hilversum: Verloren. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3200962>

Version: Publisher's Version

License: [Licensed under Article 25fa Copyright Act/Law \(Amendment Taverne\)](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3200962>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Afb. 3 Johannes Vingboons, *Gezicht op Nieuw Amsterdam, 1664.*

Nationaal Archief Den Haag.

van de effectieve doorvoerhandel in asielzoekers waarmee de WIC en VOC al vroeg experimenteerden (afb. 3). Recent hebben historici er op gewezen dat verdreven moriscos uit Spanje op eenzelfde manier de Ottomaanse bureaucratie en het regime van de sultan hielpen versterken. Met dit project willen we systematischer in kaart brengen welke rol de opvang van vluchtelingen in vroegmodern Europa speelde bij de territoriale expansie, bureaucrativering en confessionalisering van staten.

Het overkoepelende doel van het project is om zichtbaar te maken dat vluchtelingen in vroegmodern Europa niet alleen maar de gemarginaliseerde en anonieme slachtoffers van conflicten zijn geweest. Door hun 'agency' (hun ideeën, ambities, handelingsbekwaamheid) centraal te stellen, willen we onderzoeken welke rol vervolgde minderheden zelf hebben gespeeld bij de 'uitvinding' van de vluchteling als maatschappelijke groep, de opkomst van transnationale humanitaire hulpverlening, en de ontwikkeling van moderne Europese staten. Het project bestaat uit vijf leden: de promovendi Gerdien Evertse, Lotte van Hasselt, Hans Wallage, postdoc David de Boer en projectleider Geert Janssen. Meer informatie over hun onderzoek en updates zijn te vinden op <http://www.inventionoftherefugee.com>.

Bio • Geert Janssen is hoogleraar vroegmoderne geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam. Hij heeft een brede interesse in de geschiedenis van Europa tussen 1500 en 1800, in het bijzonder haar politieke en religieuze cultuur en de geschiedenis van migratie. Zijn expertise betreft vooral de Nederlanden in deze periode, waaronder de Opstand en de Gouden Eeuw.

Chronicling Novelty

Nieuws! Lokale kronieken, 1500-1850

THEO DEKKER EN ALIE LASSCHE

Het interdisciplinaire onderzoeksproject *Chronicling novelty. New knowledge in the Netherlands, 1500-1850* onderzoekt hoe nieuwe ideeën en kennis bij gewone mensen in de Lage Landen terecht kwamen, en of die daardoor positiever over innovatie gingen denken dan hun voorouders.

In 1567 werd Gent getroffen door een pestepidemie. De patriciër en kroniekschrijver Marcus van Vaernewijck wist wel hoe dat kwam. De pest was een 'openbaer plaghe Godts, die niemant resisteren en can'.¹ Tegelijkertijd sprak het wel vanzelf dat de mens probeerde om besmetting met de pest te voorkomen. Soms stuurde God tijdig een signaal wat er te gebeuren stond: 'Men zecht ghemeenlic, alsser eenighe veranderinghe van tijde zal gheschien ofte eenighe plaghen regneren, dat Godt dat pleecht met zeker teekenen in den hemel of in der eerden te verthoogen'.² Maar ook dan was het niet steeds gemakkelijk te bepalen wat er moest gebeuren. In 1567 raakten mensen in Gent bijvoorbeeld besmet door

aude cleeren, die zij daer in een steerfhuus ghedeelt hadden, ende meerckende, dat depeste in de abijten zat, dedense sommighe van haren ghebueren in eenen oven drooghen, als oft zij wack gheweest hadden, de welcke uut ignorancie ende ghebuerlicke vrientdschap dat ghedaen hebben, ende vercreghen ooc de peste.³

Het idee dat iets levends in de kleding zou zitten dat gedroogd kon worden, zodat de ziekteverwekker vernietigd werd, was een plausibele gedachte. Desalniettemin wilde Vaernewijck niets weten van zulke nieuwe methoden (afb. 1). De personen die deze methode inzetten, kregen namelijk alsnog de pest. Een remedie was volgens Vaernewijck uitsluitend mogelijk wanneer men zich richtte tot de Heer of wanneer een chirurgijn mensen genas met de gratie van God.⁴ Hoe aannemelijk het ook leek, dit nieuwe idee was gewogen en te licht bevonden.

Als we kijken naar bestaande studies over innovatie en de acceptatie daarvan, valt op dat het merendeel van het onderzoek zich richt op specialisten. Veel minder goed is bekend hoe

¹ Marcus van Vaernewyck, *Van die beroerlicke tijden in die Nederlanden en voornamelick in Ghendt 1566-1568*; https://www.dbnl.org/tekst/vaero03vando1_01/vaero03vando1_01_0224.php.

² Ibidem, cap. xii, 1567.

³ Ibidem, cap. xxiv, 1567.

⁴ Ibidem, cap. xxvi, 1567.

het brede publiek omging met verandering, vernieuwing en innovatie. Een bron die veel inzicht biedt in het 'gewone' leven van de middenklasse, is de kroniek. Dat is dan ook de bron die centraal staat in het NWO Vrije Competitie project *Chronicling Novelty. New knowledge in the Netherlands, 1500-1850* van Judith Pollmann (UL) en Erika Kuijpers (VU). Met ons team, dat naast Judith en Erika bestaat uit twee promovendi (Theo Dekker en Alie Lassche) en een postdoc (Roser Morante), onderzoeken we hoe nieuwe kennis zich in de vroegmoderne tijd verspreidde onder een publiek van 'gewone' mensen, en hoe zij deze nieuwe kennis evalueerden.

Wat ons project tot een unieke onderneming maakt, is dat we een bron ontsluiten die nog niet zo vaak serieel is onderzocht. De vroegmoderne kroniek is jarenlang in het historische onderzoek tussen wal en schip gevallen: voor een egodocument schemert het ego er betrekkelijk weinig in door, en in de geschiedenis van de geschiedschrijving zijn vroegmoderne kronieken vaak gezien als 'oud nieuws', een middeleeuws genre dat zich slecht had vernieuwd. Kronieken bleven immers vrijwel ongedrukt en werkten strikt chronologisch. Zo bleven kronieken vooral het domein van lokale historici, die ze waardeerden als bronnen voor lokale kennis die nergens anders te vinden was. Toch hebben kronieken een breder potentieel. Ze kunnen ons niet alleen heel veel vertellen over de manier waarop burgers uit de middenklasse aan nieuwe informatie en kennis kwamen, maar ook hoe zij hierop reflecteerden. Verwelkomden zij innovaties met open armen, of stond men er vooral sceptisch tegenover? Nam een nieuwe ontwikkeling de plek in van een oude gewoonte of opvatting, of bleven deze naast elkaar bestaan? En bestonden er ook regionale verschillen hierin? En hoe veranderde dit alles door de tijd?

Om die vragen te beantwoorden, is een groot en gevarieerd corpus van essentieel belang. Daarom zijn we al in 2018 begonnen om in archieven in heel Nederland en België op zoek te gaan naar vroegmoderne, lokale kronieken. Die zoektocht heeft geresulteerd in ruim 200 Ne-

Afb. 1 Pieter de Jode I, *Portret van Marcus van Vaernewijck, 1590-1632.*

Rijksmuseum Amsterdam, inv.nr. RP-P-OB-7759.

derlandstalige kronieken, die we allemaal zelf, of met behulp van archiefmedewerkers, hebben gescand (afb. 2). Omdat we ook nog gebruik maken van kronieken die al eerder zijn uitgegeven, en die in samenwerking met de DBNL gedigitaliseerd worden, bestaat ons totale corpus uit zo'n 300 kronieken. Die kronieken komen uit dorpen en steden in alle windstreken van het huidige Nederland en Vlaanderen. De omvang van een kroniek varieert enorm: ons corpus bevat kronieken van slechts dertig pagina's, maar daartegenover staat dat er ook auteurs zijn geweest die een vijftiendelige kroniek bij elkaar hebben geschreven. In totaal omvat onze dataset ongeveer 35.000 scans.

Deze duizenden scans met informatie vragen om een systematische aanpak – het is onmogelijk om ze allemaal met het blote oog te lezen en analyseren. Digitaal tekstonderzoek is hier de uitkomst. Een digitale scan van een kroniekbladzijde betekent echter nog niet dat de tekst ook digitaal doorzoekbaar is: daarvoor moeten al deze scans eerst getranscribeerd worden. Om dat te realiseren werken we samen met VeleHanden, het *crowdsourcing* platform van Picturae. Daarop werken duizenden vrijwilligers mee aan allerlei soorten projecten, waarbij het in de meeste gevallen om het transcriberen van historisch materiaal gaat. Een van die projecten is het onze, getiteld 'Nieuws! Lokale kronieken, 1500-1850'. Sinds juli 2019 transcriberen tientallen vrijwilligers elke week honderden scans. Een tweede project is in april 2020 online gegaan; daarin worden getranscribeerde scans geannoteerd door vrijwilligers. Dat houdt in dat informatie die voor ons onderzoek belangrijk is, gelabeld wordt, zodat we die daarna systematisch kunnen doorzoeken.

In de drie deelprojecten van *Chronicling Novelty* komt het interdisciplinaire karakter van het onderzoek goed naar voren. Alie Lassche, afgestudeerd als Nederlands letterkundige met een focus op computationele tekstanalyse, houdt zich bezig met het medialandschap van de vroegmoderne kroniekschrijver. Met behulp van zowel de gemaakte annotaties als kwantitatieve en kwalitatieve tekstanalyse zal zij innovaties in het mediagebruik van de auteurs onderzoeken. Ze zal onder andere analyseren welke soorten bronnen kroniekschrijvers gebruiken, hoe het gezag van die bronnen verandert, en of deze ontwikkelingen samenhangen met de tijd of plaats waarin een kroniekschrijver leeft. Daarnaast is ze geïnteresseerd in de horizon van schrijvers: welke onderwerpen komen ter sprake in hun kronieken, en reikt hun interesse ook voorbij de stads- of landsgrenzen? De omvang van het corpus maakt het voor het eerst mogelijk om op zoek te gaan naar dergelijke temporele patronen om op die manier culturele verandering, zoals weerspiegeld in de vroegmoderne kroniek, in kaart te brengen.

In het project van Theo Dekker komt zijn achtergrond in kennis- en wetenschapsgeschiedenis goed van pas: hij onderzoekt hoe kroniekschrijvers redeneren, welke verbanden en patronen zij identificeren, hoe zij nieuwigheden evalueren en hoe dit verandert tussen 1500-1850. Bovendien hoopt hij hierdoor meer inzicht te krijgen in hoe kroniekschrijvers nadachten over traditie en innovatie onder invloed van nieuwe kennis. Dit gebeurt tegen de achtergrond van grote politieke, maatschappelijke en sociale veranderingen zoals de Reformatie, de Opstand, de Verlichting en de omwentelingen in de lange achttiende eeuw. Door op een basaal niveau te analyseren

en te vergelijken hoe kroniekschrijvers reflecteren op veranderingen over een lange periode, zal er een bijdrage geleverd worden van 'onderop' in debatten waarin de 'gewone' mens op basis van manuscripten nog steeds nauwelijks onderzocht is.

Het derde deelproject wordt uitgevoerd door postdoc Roser Morante. Haar expertise op het gebied van de computationele linguïstiek brengt veel welkome kennis in ons onderzoeksteam. Zij houdt zich bezig met de toepassing van zowel *supervised* als *unsupervised* technieken om semantisch-georiënteerde NLP-taken uit te voeren op tekstcorpora.⁵ In ons kronieken-corpus zal ze computationele methoden gebruiken om de waardering van nieuwe kennis te detecteren. De methoden die ze zal gebruiken (*factuality profiling*, attributiedetectie, *modality* en *hedge processing*, *topic modelling*), zijn ontwikkeld en getest op modern Engels, maar in de meeste gevallen nooit eerder toegepast op historisch Nederlands.

Twee jaar na de start van ons onderzoek is *Chronicling Novelty* zelf al een behoorlijk spannend en vernieuwend experiment gebleken. Wat deze interdisciplinaire 'nieuwigheden' precies gaan opleveren moet natuurlijk nog blijken. Wel is al duidelijk dat we een enorme hoeveelheid materiaal dat tot nu toe alleen in handschrift beschikbaar was, na afloop van ons project in transcriptie en geannoteerd kunnen teruggeven aan erfgoedinstellingen. We zijn ervan overtuigd dat het daar ook door andere onderzoekers met enorm veel plezier zal kunnen worden gelezen en gebruikt.

Twee jaar na de start van ons onderzoek is *Chronicling Novelty* zelf al een behoorlijk spannend en vernieuwend experiment gebleken. Wat deze interdisciplinaire 'nieuwigheden' precies gaan opleveren moet natuurlijk nog blijken. Wel is al duidelijk dat we een enorme hoeveelheid materiaal dat tot nu toe alleen in handschrift beschikbaar was, na afloop van ons project in transcriptie en geannoteerd kunnen teruggeven aan erfgoedinstellingen. We zijn ervan overtuigd dat het daar ook door andere onderzoekers met enorm veel plezier zal kunnen worden gelezen en gebruikt.

Bio • Theo Dekker is promovendus in het NWO Vrije Competitie project *Chronicling Novelty. New Knowledge in the Netherlands, 1500-1850* aan de Universiteit Leiden. In zijn proefschrift bestudeert hij – met behulp van digitale methoden – ongeveer 300 handgeschreven kronieken als kennisverzamelingen. Hierin staat zowel de receptie en de toe-eigening van 'nieuwe' kennis centraal als de productie daarvan.

Alie Lassche • Alie Lassche is promovenda in het NWO Vrije Competitie project *Chronicling Novelty. New knowledge in the Netherlands 1500-1850* aan de Universiteit Leiden. In 2019 rondde ze de master Nederlandse literatuur en cultuur aan de Universiteit Utrecht *cum laude* af. Ze is voornamelijk geïnteresseerd in het gebruik van computationele methoden om culturele producten te onderzoeken.

Afb. 2 Alie Lassche en Theo Dekker aan het werk met de scantent.

Foto Alie Lassche.

De bourgondische erfenis vandaag

OVER DE HERINRICHTING VAN MUSEUM HOF VAN BUSLEYDEN

BART STROOBANTS EN SAMUEL MAREEL

'Bourgondisch stadspaleis toont Dijlestad op haar mooist' kopte de *Gazet van Antwerpen* op 15 juni 2018. De journalist opent zijn artikel als volgt:

Precies tachtig jaar na de opening is Museum Hof van Busleyden in Mechelen omgevormd tot een Bourgondisch stadspaleis. Acht jaar is er verbouwd om van het nieuwe stadsmuseum een schatkamer van de Mechelse kroonjuwelen te maken.

De fysieke bouw nam inderdaad acht jaar in beslag; het volledige ontstaansproces echter duurde bijna twintig jaar. Een nieuw museumconcept is als goede wijn: die moet lang rijpen...

Een aarzelende start

Eind jaren 1990 werden de eerste ideeën geopperd om het Stedelijk Museum van Mechelen te renoveren. Sinds 1938 was dat museum gevestigd in het Hof van Busleyden, een historisch stadspaleis waarvan het ontstaan teruggaat tot het eind van de vijftiende eeuw. De tijd was echter wat blijven stilstaan in het museum en een grondige renovatie drong zich op. De technische installatie was verouderd, een vlotte circulatie niet mogelijk, opstijgend vocht teisterde de muren. Wanneer in 1997 het grootste deel van de collectie uit de museumzalen moest worden verwijderd om de tentoonstelling *Lucas Faydherbe: Mechels beeldhouwer & architect: 1617 – 1697* mogelijk te maken, leek het moment aangebroken om met de renovatie te starten.¹ Een programma van eisen voor het nieuwe museum werd opgesteld en in 1999 werd een ontwerpwedstrijd georganiseerd. Twee architectenbureaus eindigden ex aequo: het voorstel van dmvA (David Driesen en Tom Verschuere) onderscheidde zich door de architecturale kwaliteiten, dat van Hans Le Compte (HLC.r) door de sterke inrichtingsvoorstellen. Beide bureaus kregen – en aanvaardden – de suggestie om samen te werken. Een jaar later was het contract

¹ Stedelijk Museum Hof van Busleyden, 13 september tot en met 16 november 1997.